ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ 18

2462

ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๑๘
เรื่อง จดหมายเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราช

พิมพ์แจกในการศพ
นางเขียน
ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๑๘
เรื่อง จดหมายเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราช

พิมพ์แจกในการศพ
นางเขียน
ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สารบัญ

บรรณานุกรม

- *ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ 18*. (2462). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์แจกในการศพนางเขียน ปีมะแม พ.ศ. 2462).

คำนำ

ด้วยนายฮิ้น ผู้พี่ กับนางเพียร พิทยาศาสตร์ ผู้น้อง ได้มาแจ้งความต่อกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครว่า จะทำการปลงศพสนองคุณนางเขียน ผู้มารดา มีความศรัทธาจะรับพิมพ์หนังสือในหอพระสมุดฯ เปนของแจกในงานศพสักเรื่อง ๑ แลอยากจะให้เปนเรื่องในทางโบราณคดี ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมหนังสือในพวกโบราณคดีเข้าเปนประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๑๘ ให้นายฮิ้น กับนาง เพียรพิทยาศาสตร์ พิมพ์ตามประสงค์

เรื่องหนังสือซึ่งรวมมาพิมพ์ในประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๑๘ นี้ ๓ เรื่องด้วยกัน ล้วนเปนเรื่องราวในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์ แลแปลมาจากหนังสือซึ่งชาวต่างประเทศแต่งทั้งนั้น คือ

เรื่องที่ ๑ เรื่องการค้าขายกับต่างประเทศครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์ เรื่องนี้ผู้ใดจะแปลเปนภาษาไทยหาทราบไม่ ต้นหนังสือเดิม เข้าใจกันว่า เปนรายงานของพ่อค้าอังกฤษคน ๑ ชื่อ ยอชไฮวต์ บอกไปยังบริษัทอิสอินเดียอังกฤษ ยอชไฮวต์คนนี้มีเรื่องราวปรากฏในหนังสืออื่นว่า เปนผู้พาวิชเยนทรเข้ามาในเมืองไทย ด้วยเดิมวิชเยนทรรับจ้างเปนคนใช้ของยอชไฮวต์อยู่หลายปี ยอชไฮวต์เข้ามาเมืองไทย พาวิชเยนทรเข้ามาด้วย ครั้นเมื่อยอชไฮวต์จะกลับไป ให้วิชเยนทรอยู่ดูการค้าขายต่างตัว วิชเยนทรจึงเลยอยู่ในเมืองไทยจนกระทั่งได้ทำราชการ ส่วนความในรายงานการค้าขายที่ยอชไฮวต์เขียนนั้น น่าเสียดายอยู่ที่ต้นหนังสือเดิมของยอชไฮวต์ชำรุดบุบสลายเสียมาก อังกฤษผู้ที่แรกพบหนังสือนั้นไม่ได้พบเต็มฉบับ จึงเขียนแต่เท่าที่พบ ถึงกระนั้น ลักษณการค้าขายกับต่างประเทศครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์เพียงเท่าที่ปรากฏในหนังสือที่ได้พิมพ์นี้ก็เปนความรู้โบราณคดีน่าอ่านมาก

เรื่องที่ ๒ เรื่องประวัติวิชเยนทรนั้น ใครแต่งหาปรากฏไม่ ผู้ที่แปลเปนภาษาไทย ดูเปนสำนวนเดียวกันที่แปลเรื่องการค้าขายที่กล่าวมาแล้ว อันประวัติของวิชเยนทรมีปรากฏหลายความ ถ้าพวกบาดหลวงแต่ง มักจะสรรเสริญว่า วิชเยนทรเปนคนซื่อตรงฉลาดเฉลียว ถ้าพวกพ่อค้านายทหารแต่งมักจะติเตียนว่า เปนคนโกงปอกปลิ้น แต่สังเกตดู เข้าใจว่า จะกล่าวเกินไปด้วยกัน จะเชื่อฟังว่า จริงแท้ทีเดียว ไม่ได้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย

เรื่องที่ ๓ เรื่องจดหมายเหตุราชทูตไทยไปยุโรปในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์ครั้งที่สุด เปนหนังสือพวกบาดหลวงแต่ง พระสารสาสน์พลขันธ์ เยรินี อาจารย์โรงเรียนนายร้อยทหารบก เปนผู้แปล เรื่องราชทูตไทยไปยุโรปครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์ ไปถึง ๔ ครั้งด้วยกัน ไปครั้งแรก เรือแตก ทูตจมน้ำตายหายสูญไปหมด ครั้งที่ ๒ ผู้ที่ไปเปนแต่ไปสืบข่าวราชทูตที่หายไป ครั้งที่ ๓ โกษาปานเปนราชทูตไป โกษาปานกลับมาถึงแล้ว เมื่อราชทูตฝรั่งเศสที่มากับโกษาปานจะกลับไป สมเด็จพระนารายน์จึงทรงแต่งราชทูตให้ไปกับราชทูตฝรั่งเศสอิกครั้ง ๑ เปนครั้งที่สุด ซึ่งปรากฏเรื่องราวในสมุดเล่มนี้ เวลาทูตที่ไปคราวนี้อยู่ในยุโรป ทางนี้สมเด็จพระนารายน์สวรรคต สมเด็จพระเพทราชาขับไล่ฝรั่งเศสไปเสียจากเมืองไทย แต่เอาตัวสำคัญไว้เปนตัวจำนำ จนฝรั่งเศสพาราชทูตไทยที่ไปคราวนี้กลับมาส่ง จึงได้ปล่อยตัวจำนำไป หนังสือ ๓ เรื่องซึ่งพิมพ์ในสมุดเล่มนี้มีเค้าเงื่อนดังแสดงมา

ข้าพเจ้าขออนุโมทนากุศลบุญราษีทักษิณานุปทานซึ่งนายฮึ้น กับนางเพียร พิทยาศาสตร์ ทำการปลงศพสนองคุณมารดาด้วยความกตัญญูกตเวที ทั้งได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้ได้อ่านกันแพร่หลาย เชื่อว่า ท่านทั้งหลายที่ได้รับสมุดเล่มนี้ไปอ่านคงจะอนุโมทนาทั่วกัน.

สภานายก
หอพระสมุดวชิรญาณ
วันที่ ๑๔ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

รายงานการค้าขาย
ในกรุงสยาม
ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์

รายงานการค้าขายกรุงสยาม ได้เขียนในปีคฤศตศักราช ๑๖๗๘ ฤๅจุลศักราช ๑๐๔๐ แปลจากหนังสืออังกฤษเกี่ยวข้องด้วยกรุงสยามครั้งโบราณ ใช้ด้วยตัวอักษรแลตัวสกดผิดกว่าปัตยุบันนี้ เมื่อเทียบสมัยตามศักราช ก็ตกเปนในปลายแผ่นดินพระนารายน์มหาราชครั้งกรุงทวาราวดีศรีอยุทธยาโบราณ ๒๑๕ ปีมานี่แล้ว

ผู้เขียนหนังสือเรื่องการค้าขายในกรุงสยามฉบับนี้ (หมายเลขที่แลตัวอักษร โอ.ซี. ๔๖๙๖) เปนลายมือเดียวเหมือนกันกับหนังสือฉบับหมาย โอ.ซี. ๔๖๔๑, กล่าวความว่า ตัวเขาได้รับอนุญาตให้เข้ามาทำการในบริษัทอินเดียทิศตวันออกแล้ว, แลว่า ตัวเขาได้อยู่ในกรุงศรีอยุทธยามาสี่ปีแล้ว. บุทคลผู้เดียวเท่านั้นที่ต้องเปนคนเขียนหนังสือฉบับนี้ ก็คือ ยอชไวต์,[1] แลการข้อนี้อาจที่จะชี้แจงให้เห็นชัดได้ว่า เหตุใดจึงได้เห็นว่า หนังสือทั้งสองฉบับนั้นเปนลายมือคนเขียนผู้เดียวกัน

ถึงท่านผู้สมควรเปนที่เคารพนับถือ โรเบอตปาเกอ ผู้รับธุระสำหรับกิจการต่างของบริษัทอินเดียทิศตวันออกอังกฤษอันมีเกียรติยศ ที่ประชุมปฤกษาตั้งอยู่ณเมืองบันตัม[2]

ไม่ได้ลงวัน

ดูกร ท่านผู้สมควรเปนที่เคารพนับถือแลมีชื่อเสียงเกียรติยศ เจ้าข้า

ท่านได้มีกรุณาอนุเคราะห์ตามน้ำใจที่ข้าพเจ้าสมัคอาสาเข้าทำการในบริษัทอันมีเกียรติยศของข้าพเจ้า โดยการที่อนุญาตให้ข้าพเจ้าเข้าทำการงานของท่านทั้งหลายนั้น ชักให้ข้าพเจ้ายินดีที่จะพากเพียรใช้ความพยายามอุสาหะของข้าพเจ้าเพื่อจะให้เกิดคุณประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายทวียิ่งขึ้นไป, แลข้าพเจ้าจะทำการโดยซื่อสัตย์สุจริต, แลตั้งใจมั่นเอาใจใส่ทำการน่าที่สำคัญโดยเต็มกำลังแลสติปัญญาสามารถของข้าพเจ้าเปนอย่างดีที่สุด, เพราะฉนั้น ก่อนที่ข้าพเจ้าจะสามารถยื่นรายงานสำคัญที่จะได้เปนเครื่องให้ท่านเห็นความสวามิภักดิ์ของข้าพเจ้าดีกว่านี้ขึ้นไปอิกบ้าง, ครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอส่งรายงานเรื่องการค้าขายทั้งปวงในพระราชอาณาจักรสยามนี้มากำนันท่านก่อน, หวังใจว่ารายงานฉบับนี้คงจะเปนคุณบ้างในทางดำริห์หารือเรื่องกิจการของบริษัทมีเกียรติยศในที่นี้, ล้วนเปนความจริงแท้ทุกข้อความตามที่ข้าพเจ้าได้สืบสวน, แลสังเกตตลอดเวลาสี่ปีที่ข้าพเจ้าได้อยู่ที่นี่นั้น ทำให้ข้าพเจ้าได้ทราบ

(ข้อแรก เขากล่าวด้วยเรื่องเงินตราสำหรับบ้านเมือง, แลถ้อยคำของเขาพรรณาในการข้อนี้ปรากฏยาวกว่าสองสามน่ากระดาษ แต่อ่านเอาความไม่ได้, ด้วยว่าหนังสือนั้นชำรุดเสียมาก, แท้จริงกระดาษทั้งห้าน่าที่เขียนรายงานเต็มไปนั้นชำรุดเสียมาก เพราะชื้นฤๅเพราะเพลิงในตอนล่างกึ่งหนึ่ง, แลยังต้องปิดกระดาษใหม่ทับให้แน่นหนา ก็ทับตัวอักษรเสียน่าหนึ่งอิกด้วย)

สินค้าที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง

เมืองสยามนี้บริบูรณ์ด้วยสิ่งสินค้าต่าง ๆ ซึ่งเปนประโยชน์ แลมีค่าอย่างยิ่งเกิดขึ้นในบ้านเมืองเอง การบรรทุกสินค้าออกไปจำหน่ายถึงหัวเมืองต่างประเทศนั้น, อาจที่จะทำการค้าขายที่นี่ได้มากทีเดียว, สิ่งสินค้าต่าง ๆ นั้น คือ เนื้อไม้, หมาก, ดีบุก, ฝาง, ช้าง, เกลือสินเธาว์, ตะกั่ว, งาช้าง, สินค้าทั้งปวงเหล่านี้ พระมหากระษัตริย์รวบรัดเอาเสียหมด, แลมอบให้เจ้าพนักงานคลังสินค้าของพระองค์เปนผู้จำหน่ายขาย คนอื่นทั้งปวงนอกนั้นห้ามอย่างกวดขันมิให้ซื้อสินค้าเหล่านั้นจากมือคนอื่น, แลข้าพเจ้าได้เห็นการลงโทษอย่างแรงได้ทำแก่ราษฎรบางคนในการที่บังอาจล่วงพระราชโองการ, แต่ถ้าคนต่างประเทศล่วงละเมิดเช่นนั้นบ้าง เจ้าพนักงานมักจะทำเปนไม่รู้ไม่เห็นเสียโดยความกรุณา

เนื้อไม้

เนื้อไม้เมืองนี้เปนอย่างเอก ที่ฝรั่งเรียกกันว่า เนื้อไม้บันนา เปนอย่างวิเศษ นับถือกันยิ่งกว่าเมืองไหนในโลกนี้หมด, เครื่องหอมอย่างอุดมนี้มีในป่าใกล้เขตรกัมโพชา, การค้าเนื้อไม้นี้ตกอยู่ในเงื้อมมือแขกเปอเซียนผู้มีบันดาศักดิ์ผู้หนึ่งซึ่งได้รับยศเปนที่ออกพระศรีมโนราช เปนคนพระมหากระษัตริย์ทรงชุบเลี้ยง, แลได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอนุญาตให้ทำการค้าขายเฉภาะสินค้าอย่างนี้ได้พ้นจากเปนของต้องห้ามนับในสินค้าของหลวงมาหลายปี, แต่ต่อมา ก่อนเวลาท่านที่ล่วงแล้วถึงแก่กรรม การรับผูกขาดนั้นต้องคืน, แลการค้าเนื้อไม้เดี๋ยวนี้เปนน่าที่เจ้าพนักงานคลังสินค้าของพระเจ้าแผ่นดินค้าขายเปนของหลวง เนื้อไม้นี้พวกแขกมัรส์ใช้กันมากในเมืองฮินดูสตาน เมืองไฮโดรบัด แลเมืองเบงคอล, แต่ในเมืองเตอกีแลซีอาเรเบียยังยิ่งใช้มากขึ้นไปอิก, แลการที่เฉภาะต้องใช้มากนั้น ก็คือ ในการบูชาพระมะหะหมัดในเมืองเมดีนา, แลเมืองเมกกะ (ฤๅที่แขกเมืองไทยเรียกว่า กบิลพัสดุ์) ท่านออกพระใช้จำหน่ายขายเปนราคาต่าง ๆ สุดแท้แต่ชนิดเนื้อไม้ดีเพียงใด อย่างดีที่สุดนั้นราคาหาบละ ๑๖ ชั่ง เนื้อไม้ที่ยังไม่ได้จำหน่ายอิกมาก ข้าพเจ้าได้ทราบว่า ส่งไปขายที่เมืองโมกาในทเลแดง เปนราคาแฟรสเสลต่อ ๓๐๐ ปอนด์ จำนวนนี้เกือบตรงต่อหาบละ ๑๕๐๐ ปอนด์ (ต่อไปในน่านี้ยังมีความอิกมากว่าด้วยเรื่องต้องการดีบุก, แต่ลบเลือนไปเสียหมด เอาความติดต่อกันไม่ได้ ถัดนั้นไป สังเกตเค้าว่าด้วยเรื่องช้าง พรรณาถึงการบรรทุกลงกำปั่นที่เมืองตะนาวศรี, แต่ก็อ่านไม่ได้ถนัดอิก. เรื่องหมากนั้นเปนข้อความที่กล่าวถัดนั้นไป.)

หมาก

หมากนั้นมีที่สวนสำหรับเปนที่เพาะปลูกในระหว่างเมืองนนทบุรี (ชื่อเมืองนี้สงไสยสำเนียงไม่ชัดแต่ใกล้กว่าอื่น) นี้ แลปากแม่น้ำใกล้เมืองบางกอก ในสวนเหล่านี้เก็บได้ปีหนึ่งประมาณ ๒๕๐๐๐ หาบ เจ้าของสวนนั้นถูกบังคับอย่างกวดขันต้องให้ขายหมากของตัวทั้งสิ้นแก่พระมหากระษัตริย์เปนราคาหาบละ ๖ สลึง แลพระองค์โปรดให้ขายอิกต่อหนึ่งเปนราคาหาบละ ๑ ตำลึงให้แก่โปตุเกตที่เมืองมะเกา, แลจีนที่เมืองกึงตั๋ง. มีเรือกำปั่นมาจากท่าเมืองทั้งสองนี้ปีละ ๕ ฤๅ ๖ ลำ แลรับบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มีสินค้าอย่างนี้เปนสินค้าสำคัญ, แลยังมีพ่อค้าราษฎรในเมืองนี้อิกบ้างทำการค้าขายอย่างนั้นด้วย

ฝาง

ไม้ฝางนั้นมีชุกชุมในหัวเมืองต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักรสยามมาก สินค้าอย่างนี้บรรทุกออกไปจำหน่ายเมืองยี่ปุ่น, แลเมืองจีน พระมหากระษัตริย์ทรงรับซื้อจากราษฎรของพระองค์, ราษฎรขนมาส่งที่คลังสินค้าของพระเจ้าอยู่หัวเปนราคาหาบละ ๒ สลึง ๑ เฟื้อง แลพระองค์โปรดให้จำหน่ายขายอิกเปนราคาตามธรรมดาหาบละ ๖ สลึง, แต่ในปีคฤศตศักราช ๑๖๗๗ (ฤาจุลศักราช ๑๐๓๙) พระองค์โปรดให้ขึ้นราคาเปนหาบละ ๒ บาท ด้วยทราบข่าวว่า ราคาในเมืองจีนขึ้น, ครั้นต่อมา ก็กลับลดราคาลงอิกคงเท่าราคาเดิม ๖ สลึง

เกลือสินเธาว์

เกลือสินเธาว์ของเมืองนี้นั้นเปนชนิดอย่างดีทีเดียว, แลทำมาอย่างดีตั้งแต่ข้าพเจ้าเคยเห็น, พระมหากระษัตริย์ขายพระราชทานแก่ราษฎรของพระองค์เปนราคาหาบละ ๕ บาท แต่เมื่อจำหน่ายจากพระเจ้าอยู่หัว สินค้าอย่างนี้เปนราคาถึง ๑๗ บาท ราคานี้เปนพิกัดราคาหลวง, แลตามราคานั้นได้ขายไปทุก ๆ ปี ๆ ละมาก ๆ ให้แก่นายห้างหลวงของเจ้าแผ่นดินที่เมืองเอ้หมึง, แลเมืองสำหรับให้เจ้าในเมืองนั้นใช้ในการสงครามที่รบพุ่งกันติดต่อในระหว่างเมืองเอ้หมึง แลพวกตาด, แลเมืองญวนกับเมืองตั้งเกีย

ตะกั่ว

ตะกั่วในเมืองนี้มีไม่สู้มาก เหมือนดีบุกเปน (อ่านไม่ออก) มีพิกัดราคาหาบละ ๑๐ บาท

งาช้าง

งาช้างนั้น ราษฎรเที่ยวแสวงหากันในป่า (อ่านไม่ออก) ปีหนึ่งพาลงมายังพระนครประมาณ ๖๐๐ ฤา ๗๐๐ หาบ ผู้ที่พาลงมา (อ่านไม่ออก) โดยเจ้าพนักงานคลังสินค้าของพระองค์ เปนราคาดังต่อไปนี้ คือ

งา	๒	กิ่ง	ราคาหาบ	ละ	๑๖	ตำลึง
"	๓	"		"	๑๔	"
"	๔	"		"	๑๒	"
"	๕	"		"	๑๐	"
"	๖	"		"	–๘	"

(ต่อไปนี้อิกสามบรรทัดอ่านไม่ออกทีเดียว)

สินค้าที่เลวลงไปดังต่อไปนี้นั้น คนทั้งปวงมีอิศรภาพที่จะค้าขายได้ คือ เหล็ก น้ำตาล ไม้ซุง เกลือ น้ำมันมะพร้าว เชรูน (ไม่รู้ว่าอะไร) เขาสัตว์

เหล็ก

แร่เหล็กนั้นมีในแขวงเมืองเหนืออันเปนพระราชอาณาจักรราวแถบเมืองศุโขไทยแลเมืองพิศณุโลก ทำได้พอใช้สอยในบ้านเมือง, แลปีหนึ่ง ๆ ยังได้บรรทุกออกไปจำหน่ายณเมืองมะนิลาบ้าง ราคาตาม

ธรรมดานั้น ๖ ถึง ๗ บาทต่อหาบ

เข้า

เมืองนี้เปนเมืองอุดมสำหรับการเพาะปลูก ถ้าไม่ดีกว่าเมืองอื่น ๆ หมดทั่วพิภพบรรดาที่บริบูรณ์ด้วยพืชพรรณ ก็นับเปนเมืองที่มีเข้ามากอย่างยิ่ง, หัวเมืองที่ใกล้เคียงแถบแหลมมลายูก็ได้ใช้เข้าเมืองนี้ทุก ๆ ปี จำหน่ายออกไปไกลจนกระทั่งเมืองมะลากา, แลเมื่อปีใดพเอิญเข้ามีน้อย, แลเข้าแพงไปถึงเมืองชวา เหมือนเช่นได้เคยมีในปีคฤศตศักราช ๑๖๗๖ แล ๑๖๗๗ (ฤๅจุลศักราช ๑๐๓๘ แล ๑๐๓๙) นั้น ชาววิลันดาแลชาติอื่น ๆ พากันพาเรือกำปั่นเข้ามาบรรทุกเข้าในเมืองนี้ออกไปจำหน่ายเปนหลายลำ, สินค้าอย่างนี้ขายกันที่นี่ตามมาตราอย่างหนึ่ง เรียกกันว่า ภารา ๘๐ ภาราเปน ๑ เกวียน ถ้าคิดเปนน้ำหนักพอตรงกันกับ ๓๐ หาบพอดี, ว่าตามธรรมดาที่เคยมา ราคาอยู่ในเกวียนละ ๑๐ ตำลึง ๑๒ บาท, แต่ปีนี้ ราคาเข้าขึ้นมาก แพงถึงอิกเท่าตัว แลการบรรทุกออกไปจำหน่ายในหัวเมืองต่างประเทศ ห้ามขาดอย่างกวดขันทีเดียว, เพราะว่า น้ำท่วมครั้งนี้มากเกินที่เคยได้พบได้รู้ในความจำของมนุษย์, ทำให้เข้าซึ่งได้หว่านไว้แล้วในแผ่นดินฉิบหายไปเสียมาก.

น้ำตาล

น้ำตาลนั้นทำกันชุมมากที่เมืองพิศณุโลก เมืองกำแพงเพ็ชร แลเมืองศุโขไทย ได้บรรทุกไปจำหน่ายณเมืองยี่ปุ่นแลเมืองมะลากาทุก ๆ ปี เปนอันมาก ราคาธรรมดานั้นหาบละ ๒ บาท ๓ สลึง

ไม้ซุง

เมืองนี้เปนเมืองที่ในป่าทั่วไป (อ่านไม่ออก) เต็มไปด้วยไม้ซุง ที่ล่องมาแล้ว (อ่านไม่ออก) พวกวิลันดาบรรทุกเอาออกไปจำหน่ายเมืองมะลากา (อ่านไม่ออก) (ต่อนี้ไปอิกสิบเอ็ดฤๅสิบสองบรรทัด มีเค้าตัวอักษร แต่อ่านไม่ออกแท้ทีเดียว)

เขาสัตว์

เขากระบือ, โค, เนื้อ แลกวาง ลงมาจากเมืองข้างเหนือ ๆ มาก, แลพวกวิลันดาเขากว้านซื้อเอาหมดด้วยเขาได้รับผูกขาดที่จะเปนผู้ซื้อได้คนเดียว

เรือกำปั่นที่ใช้ในการค้าขาย

เรือกำปั่นที่ใช้นั้น พวกต่างประเทศที่คุ้นเคยไปมาค้าขายต่อท่าเมืองนี้ ก็คือ มาจากเมืองกึงตั๋ง, เมืองมะเกา, เมืองเอ้หมึง, เมืองญวน, เมืองสุรัต, แลเมืองคอร์แมนเดล

เมืองกึงตั๋งแลเมืองมะเกา

สิ่งสินค้าที่บรรทุกมาจากเมืองกึงตั๋งแลเมืองมะเกานั้น คือ ไหมดิบ แลแพรไหม, ปรอท, ทองขาว, ถ้วยชาม, ทองแดงแท่ง, แลเครื่องเหล็กเปนกะทะแลอื่น ๆ

ไหมดิบ

ไหมดิบนั้น ตามธรรมเนียมขายกันประมาณราคาหาบละ ๕๐๐ บาท จนถึงคราวเข้ามามากเกิน ธรรมดา เช่นมีมาเมื่อปีกลายนี้ ทำให้ราคาถูกลง คงหาบละ ๔๕๐ บาท, สินค้าอย่างนี้ พระมหากระษัตริย์, แลพ่อค้าจีน รับซื้อไว้สำหรับเปนสินค้าส่งไปเมืองยี่ปุ่น, ที่ใช้ในพระราชอาณาจักรนี้นั้นน้อยทีเดียว, ถึงแพรก็เหมือนกันอย่างนั้น, คือ แพรหนังไก่, แพรต่วน, แพรดอก, แลแพรหลิน, ก็บรรทุกออกไปด้วยเหมือนกัน

ทองขาว

เครื่องทองเหลืองทองขาวก็บรรทุกออกไปจากเมืองนี้สู่ตลาดเมืองนั้นด้วยเหมือนกัน แต่ที่บรรทุกสิ่งสินค้าอย่างนี้ออกไปจำหน่ายมากนั้นมักบรรทุกไปพร้อมกันกับปรอท, แลเครื่องถ้วยชามอย่างดีนั้น ไปเมืองสุรัต, เมืองคอร์แมนเดล, แลเมืองเบงคอล

ทองแดงแท่งแลเครื่องเหล็ก

ทองแดงแท่งนั้น, ใช้ทำของหลายอย่าง เช่น ขันน้ำ, แลโตกถาด สำหรับใช้เปนเครื่องเรือน เหมือนดังเครื่องเหล็กก็ใช้เปนเครื่องเรือนกันด้วยเหมือนกับที่เมืองนี้ แลบรรทุกออกไปจำหน่ายยังหัวเมืองแขกมลายูด้วย

ส่งสินค้าจากเมืองนี้

สินค้าต่าง ๆ ที่ส่งออกไปจำหน่ายเมืองกึงตั๋งแลมะเกา นอกจากสิ่งสินค้าที่เกิดในพื้นบ้านพื้นเมืองนั้น ๆ ซึ่งกำปั่นเหล่านี้ต้องการบรรทุก, ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้ว, เขาก็ซื้อสิ่งสินค้าต่าง ๆ บรรทุกออกจากเมืองนั้น ๆ เหมือนเช่นกฤษณา จากเมืองตีมอร์, พริกไทย, การะบูน, แลรังนก, (อ่านไม่ออก) จากที่นี้ โดยพวกแขกมลายูในเรือสำเภาย่อม ๆ, แลผ้าต่างเมืองสุรัตบ้าง (อ่านไม่ออก) ก็ซื้อโดยจีนเมืองกึงตั๋งด้วยเหมือนกัน (อ่านไม่ออก)

ค้าขายต่อเมืองเอหมึง

เรามีปีหนึ่ง ๒ ฤๅ ๓ ลำ สำเภามาจากเมืองเอหมึง (ต่อไปนี้อ่านเอาความไม่ได้เลย)

ค้าขายกับเมืองญวน

เรือกำปั่นที่มาจากเมืองญวนนั้นเปนของกษัตริย์เมืองนั้น, มาเพราะมุ่งหมายเพื่อจะซื้อเกลือสินเธาว์, แลตะกั่ว, สินค้าที่เขาพามานั้นมักเปนทองคำ, กับมีกลำพักบ้าง ไม้อย่างนี้ใช้อบร่ำเปลืองมากกว่าเนื้อไม้, ใช้กันมากในเมืองยี่ปุ่น, ขายได้ที่นั้นแพง ๒ ฤๅ ๓ หนักกว่าน้ำหนักเงิน

ค้าขายกับอินเดีย

เรือกำปั่นที่มาจากเมืองสุรัต, แลเมืองคอร์แมนเดลนั้น, บรรทุกสินค้าผ้าต่าง ๆ หลายชนิดสำหรับใช้ในบางเมืองนั้น ๆ แลบรรทุกไปยังเมืองยี่ปุ่น, เมืองจีน, แลเมืองมนิลา, ซึ่งเขาแลกเอาดีบุก ทองแดง, ทองเหลือง, ทองขาว, แลเครื่องถ้วยชาม, แต่ผ้าเปนอันมากที่เรือกำปั่นเหล่านี้บรรทุกมายังท่านั้น ๆ, พระมหากระษัตริย์เมืองนี้โปรดให้เอามา แลยังมีเรือกำปั่นเปนหลายลำของพวกแขกมัวร์ มาจากเมืองเบงคอล, แลเมืองเมตซเลปะตัน มายังท่าเมืองตะนาวศรี, ถึงแล้วขนขึ้นเดินบกมายังเมืองนี้, แลการค้าขายอย่างนี้ เดี๋ยวนี้ ตกอยู่ในเงื้อมมือพวกแขกเปอเซียนแลพวกแขกมัวร์รวบรัดทำเสียหมด, ด้วยพวกแขกเหล่านี้เขากำลังมีอำนาจเปนเจ้าเปนนายเมืองแถบนั้นเสียทีเดียวเปนทั้งเจ้าการค้าขายด้วย การที่เขามีกำลังขึ้นได้ก็เพราะความกรุณาเกื้อหนุนของท่านออกพระศรีมโนราชซึ่งข้าพเจ้าได้เอ่ยถึงนามท่านมาแล้ว, ท่านผู้นี้ ๓๐ ปีมานี่แล้ว, ได้เปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ของพระมหากระษัตริย์กรุงสยาม, ท่านตั้งความเพียรพยายามเปนอย่างยิ่งยวด ถึงจะเปนการเสียหายแก่ตัวท่านเองอย่างไรบ้างก็ไม่ว่า คิดแต่จะช่วยให้คนร่วมชาติในบ้านเมืองเดิมของท่านค้าขายดีทวีผลประโยชน์ยิ่งขึ้นอย่างเดียว, แลทั้งตั้งใจอุดหนุนแขกพวกที่นับถือสาสนามะหะหมัดด้วยกัน, ความมาดหมายของท่านสำเร็จได้ดีทีเดียว, หัวเมืองที่ท่านตั้งใจเพาะปลูกพวกชาติของท่านลงไว้ในเมืองแถบนั้นจนมีผู้คนมากมายเกือบจะเท่ากับพลเมืองเดิม แต่ยังยิ่งดีกว่าพลเมืองขึ้นไปเสียอิก โดยขบวนมีทรัพย์สมบัติแลอำนาจ ผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรีแล (อ่านไม่ออก) แลเมืองมะริดก็เปนแขกชาวเปอเซียน, แลยังหัวเมืองใหญ่ ๆ แถบนั้นทางที่จะผ่านเข้ามาศรีอยุทธยา เช่น เมืองเพ็ชรบุรี, เมืองปราณบุรี, เมืองกุยบุรี, แลเมืองอื่น ๆ ก็เปนแขกเปอเซียนด้วย นายเรือของพระมหากระษัตริย์ที่ใช้ใบจากเมืองตะนาวศรีไปยังเมืองมะเกาแลเมืองเบงคอลก็เปนแขกเปอเซียน, นายห้างของพระเจ้ากรุงสยามซึ่งโปรดให้ไปอยู่ในเมืองโน้น ๆ สำหรับเปนธุระดูแลราชภาระก็เปนแขกเปอเซียนอิกด้วย. การที่จะเอาใจให้มีมานะอุสาหะทเยอทยานหาความชอบให้ได้ราชการนั้น ทรงยกย่องให้มีเกียรติยศเปนถึงที่ราชทูต (อ่านไม่ออก) ในเมืองนนทบุรี (สงไสย) ที่นี้ก็มีพ่อค้ามาก (อ่านไม่ออก)

(ต่อนี้ไปอิกประมาณหลายสิบบรรทัด, เลือนเต็มที เหลือนิไสยซึ่งจะอ่านเอาความได้)

มีเรือสำเภาปีละลำหนึ่งบ้าง สองลำบ้าง ส่งไปยังเมืองยี่ปุ่น, แลเมืองกึงตั๋ง, แลบางทีไปยังเมืองเอ้หมึง, แต่พระมหากษัตริย์แต่ชั่วส่งไปยังเมืองมนิลาปีละหนึ่งลำทุกปี, การแต่งเรือทั้งการเดินเรือแลการค้าขายนั้น ให้จีนจัดการทั้งที่ในเมืองนี้ก็เหมือนกันกับที่เมืองต่างด้าว ผู้จัดการนั้นเปนนายห้างต้นเรือนฤาผู้รับใช้อิกต่อหนึ่ง ท่านเจ้าพนักงานใหญ่นั้นเปนข้าราชการของพระมหากษัตริย์ เปนคนมีบุญอำนาจวาศนามาก ตำแหน่งยศของท่านนั้น ออกยาศรีพิพัฒน์

เรือสำเภาอื่น ๆ ในท่าเมืองนี้เปนของเจ๊กแทบทั้งสิ้น เว้นไว้แต่ ๒ ลำฤๅ ๓ ลำ เปนของพ่อค้าชาติอื่น

เรือสำเภาที่ไปเมืองยี่ปุ่นนั้นออกในเดือนมิถุนายนแลกลับในเดือนมกราคม สินค้าที่เกิดในเมืองนี้ที่บรรทุกระวางเรือนั้น ก็ตามที่ได้กล่าวแล้ว, คือ ฝาง, น้ำตาล, เชรูน, (ไม่รู้ว่าอะไร) งาช้าง, แลเขาต่าง ๆ บ้าง พวกจีนก็สามารถที่จะหาอำนาจแย่งพวกบริษัทวิลันดาที่ผูกขาดได้บ้างเหมือนกัน, นอกนั้น ยังบรรทุกผ้าต่าง ๆ เมืองสุรัตแลเมืองคอร์แมนเดลไปเปนอันมาก, แลเกือบจะขนสรรพสิ่งทั้งปวงที่ทำในประเทศยุโรปส่งเข้ามาที่นี่กลับทวนส่งออกไปด้วยหมด, เมื่อขากลับ เขาบรรทุกสินค้ายี่ปุ่นมา, คือ โกแปง (ไม่รู้ว่าอะไร) ทองคำ, ทองแดง, แลเครื่องถ้วยชาม

โกแปง (ไม่รู้ว่าอะไร) ทองคำ

ราคาโกแปง (ไม่รู้ว่าอะไร) ทองคำที่เมืองนี้นั้นตกอยู่ในระหว่างท่อนฤๅอันละ ๑๓. แล ๑๔. บาท

ทองแดง

ทองแดงของพวกพ่อสำเภานั้นมักเคยถูกเวลาจำเปนที่ต้องรีบร้อนขายจะได้ซื้อสินค้าอื่นรีบกลับให้ทันฤดูกาล, เมื่อแรก ๆ มาถึง อาจที่จะซื้อได้หาบละ ๖ ตำลึง ๑ บาทเปนเงินสด, แลในเวลาเดียวกันเรียกราคาหาบละ ๘ ตำลึงในการที่จะแลกกับสินค้าอื่น ๆ, แลสินค้าอย่างนี้เคยราคาขึ้นในการซื้อขายด้วยเงินสดอิกทุกคราว เมื่อถึงฤดูที่จะขึ้นในปีหนึ่งปีหนึ่ง, คือ เมื่อเวลาจะบรรทุกสินค้าอย่างนี้ออกไปจำหน่ายที่เมืองสุรัตแลเมืองคอร์แมนเดล, แต่ก่อน พระมหากษัตริย์ทรงรวบกว้านซื้อสินค้าอย่างนี้เอาเสียพระองค์เดียวมาก, แลใช้สินค้าแลกเปลี่ยนต่อสินค้าอย่างอื่นเปนราคาหาบละ ๑๒ ตำลึง, แต่ต่อมาอิกสองปี ออกพระศรีมโนราชกราบทูลให้พระพุทธเจ้าอยู่หัวลดพิกัดราคาลงเปนหาบละ ๘ ตำลึง แลยอมอนุญาตให้คนทั้งปวงมีอำนาจซื้อขายได้โดยใจปราถนา, แลคิดใช้พระราชทรัพย์ที่ขาดไปนี้ด้วยจัดเปนวิธีชักภาษีสิบลดหนึ่ง เอาตามทองแดงทั้งปวงที่บรรทุกเข้ามา

เครื่องถ้วยชามเมืองยี่ปุ่น

เดี๋ยวนี้ พวกพ่อค้าสำเภาเขาพากันบรรทุกเครื่องถ้วยชามเมืองยี่ปุ่นเข้ามามาก ข้าพเจ้าได้เลือกเอาเครื่องถ้วยชามอย่างดีต่ออย่างดี ฤๅเลวต่อเลวด้วยกัน มาเทียบกันกับของเมืองจีนปีก่อน เห็นปรากฏชัดได้ว่า ดีสู้ของจีนไม่ได้เลย แลเมื่อปีก่อนนี้ พากันแตกตื่นบรรทุกเข้ามามากมายผิดปรกติ ราคาตกถูกลงมากทีเดียว

เมืองมะนิลา

เรือสำเภาของพระมหากษัตริย์ที่แต่งไปเมืองมะนิลาปีละครั้งนั้นบรรทุก (อ่านไม่ออก) ของเมืองสุรัตแลเมืองคอร์แมนเดล ไหมดิบ แลแพรต่าง ๆ ของเมืองจีน (อ่านไม่ออก) เหล็ก, แลขากลับบรรทุก (ต่อนี้ไปมีสองบรรทัดอ่านไม่ออก)

ในเมืองนี้ ไม่มีภาษีเข้าออกที่ต้องเสีย, จะบรรทุกสินค้าอะไรเข้ามา, ฤๅบรรทุกสินค้าอะไรออกไปก็ได้ เว้นไว้แต่สิบลดที่ได้ชักเอาแต่ทองแดงเมื่อก่อนนี้มาแล้ว, แต่ไทยได้เรียนวิธีมาจากจีนที่จะเก็บภาษีวัดปากเรือ ไม่ว่าใครต้องเสียภาษีหมด เว้นไว้แต่อังกฤษกับวิลันดา

บริษัทวิลันดาค้าขาย

พวกบริษัทวิลันดาเข้ามาทำการค้าขายในเมืองนี้ราวปีคฤศตศักราช ๑๖๗๐ (ฤๅจุลศักราช ๑๐๓๒), ที่พักของเขาตั้งห้างอยู่ริมแม น้ำ, มีคนไว้ใจเชื่อถือเขามาก, แลคุ้นเคยกันอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองเรียบร้อยดีทีเดียว จำนวนฝรั่งในห้างของเขามีประมาณ ๒๕ คน, คนเหล่านี้เปนจำพวกช่างแลคนเรือเสียกว่าครึ่ง, แลนายห้างของเขามีช่วงออกไปตั้งอยู่ที่ท่าอิกเมืองหนึ่งในพระราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์สยาม เรียกกันว่า เมืองนครศรีธรรมราช ห่างกรุงศรีอยุทธยาออกไปทางทิศใต้ประมาณราว ๑๒๐๐๐ เส้น

การค้าขายในเมืองนี้ แต่ก่อนเปนผลประโยชน์แก่พวกวิลันดามาก, เขาบรรทุกผ้าต่าง ๆ เปนอันมากมาจากเมืองสุรัต, แลเมืองคอร์แมนเดล ขายได้รวดเร็วมีกำไรมาก, แลทั้งได้กำไรในสินค้าดีบุกที่เขา

กว้านจัดซื้อเตรียมไว้ที่เมืองนี้สำหรับบรรทุกกลับออกไปจำหน่ายในท้องตลาดเมืองนั้น ๆ, แต่กำไรที่หาได้ในสินค้าทั้งสองอย่างนี้เสื่อมโทรมลง, ด้วยสินค้าผ้าต่าง ๆ ก็จืดจาง เพราะการค้าขายของพวกแขกมัวร์เมืองตะนาวศรีทวียิ่งขึ้น, แลเรือกำปั่นออกจากเมืองสุรัตก็ใช้ใบตรงมาเมืองนี้ทีเดียว, แลซ้ำทำให้มีผ้ามากมายหลายอย่างต่าง ๆ นา ๆ เหลือเฟือเกินปราถนา, แลลดตัดราคาลงต่ำกว่าผ้าพวกวิลันดาสั่งมาจากเมืองบะเตเวียมาก ทั้งได้ทราบว่า ผ้าของชาววิลันดาที่ส่งเข้ามาก็ยังกำหนดราคาให้ขายราคาเท่านี้เท่านั้น สู้การค้าขายของพวกแขกเขาไม่ไหว, ข้าพเจ้าได้ทราบความจากผู้ควรเชื่อถือได้แน่ว่า จำนวนเงินที่เขาขายผ้าได้ทั้งปีเดียวนี้ไม่คุ้มค่าต้นทุนเสียอิก

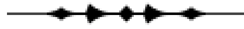
(ต่อนี้ไปอิกกว่าสิบเจ็ดบรรทัด, ลบเลือนเสียหมด อ่านไม่ออกมาก เอาความไม่ได้เลย)

เขามีอำนาจผิดกว่าคนสามัญในการที่จะให้การค้าขายของเขามีผลได้, อำนาจเหล่านั้น หัวข้อก็ผูกขาดปิดซื้อปิดขายดีบุกที่เมืองนครศรีธรรมราช, แลมีอำนาจที่จะซื้อดีบุกจากราษฎรที่นี่เปนราคาภาราละ ๑๕ ตำลึง ๒ บาท ซึ่งทำให้เขารวยมาก ด้วยอำนาจรังแกราษฎรนี้ เขาได้ด้วยความเกื้อหนุนของออกยาพิชิต (สงไสย) แต่ได้เท่านี้ยังไม่พอโลภเจตนาของเขา, ด้วยว่า เขายังได้พยายามอิกเปนหลายครั้งหลายคราเพื่อจะเขยิบอำนาจเอื้อมออกไปอิก, แลอยากที่จะตั้งตัวเปนเจ้าการค้าขายทั้งปวงเสียทีเดียว, เขากราบทูลวิงวอนรบกวนพระเจ้าอยู่หัวจะให้โปรดบังคับให้ดีบุกหลวงทั้งปวงตกมาเปนของเขาด้วย, ตั้งแต่ข้าพเจ้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุทธยาแล้ว ครั้งหนึ่ง เขากราบทูลขอรับเหมาซื้อดีบุกทั้งบ้านทั้งเมืองบรรดาที่จะถลุงได้เปนราคาภาราละ ๑๖ ตำลึง เปนเงินสดฤๅภาราละ ๑ ชั่ง กำหนดใช้เงินต่อปีหนึ่ง, แลการรับเหมานี้จะขอสัญญาติดต่อไปสิบปี, แต่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงรับ, แลกลับเปนเคราะห์ดีของเขาในการที่พระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธเสีย, ด้วยสินค้าอย่างนั้นราคาตกลงมากที่เมืองสุรัตแลเมืองอื่น ๆ เปนการสุดกำลัง ไม่มีทางที่เขาจะหากำไรได้เลย, แต่เปนบุญที่เขายังมีสติพอที่ไม่คิดพยายามที่จะรวบซื้อเอาคนเดียวหมดในคราวนี้ ข้าพเจ้าซ้ำได้ทราบว่า เขาบอกเปิดไม่รับซื้อดีบุกที่ผู้มาขายให้เสียอิก, จำนวนดีบุกที่เขาได้จัดซื้อที่นี่, แลที่เมืองนครศรีธรรมราช มีอยู่แล้วไม่เกิน ๘๐๐ ภารา, ซื้อที่เมืองนครศรีธรรมราชราคาภาราละ ๑๕ ตำลึง, แต่ซื้อที่นี่ เคยซื้อเปนพิกัดราคาภาราละ ๑๕ ตำลึง ๒ บาท จนถึงเวลานี้ นายห้างจึงขอร้องลดราคาลง ทั้งที่เมืองนครศรีธรรมราชด้วย, แลยังได้ยินพูดว่า จะต้องลดราคาที่นี่แลที่โน่นลงอิก, ข้าพเจ้าตรองเห็นอยู่แล้วว่า เปนการสำคัญของเขา จำเปนจริง ๆ ที่จะต้องทำเช่นนั้น เพราะราคาที่ซื้อที่นี่ภาราละ ๑๕ ตำลึง แลที่สุรัตปอนด์ละ ๔ รูปี, ฤๅ ๒๙ ปะโกดาส์ แกนดีที่เมืองเมตชเลเปตัน (ด้วยว่า ในบัดนี้ เปนราคาในท้องตลาดเมืองเหล่านั้น) คงจะไม่ใคร่พอที่จะเขม็ดแขม่เสียค่าระวาง นอกนั้น ยังถูกค่าที่ซื้อด้วยเงินสดดองไว้อิก. เดี๋ยวนี้ พวกวิลันดาเขากำลังลงเงินลงทองซื้อเขาต่าง ๆ ซึ่งยังคงเปนกำไรให้ทำการค้าขายใหญ่อยู่ที่นี่ได้แทนการค้าใหญ่ สองอย่างที่ไม่เปนผล (อ่านไม่ออก)

(เหลือนี่อ่านไม่ออกทีเดียว)

1. ↑ ยอชไวต์คนนี้เปนผู้พาวิชเยนทรเข้ามาเมืองไทย
2. ↑ เมืองบันตัมอยู่ที่เกาะชวา เปนที่ตั้งห้างของอังกฤษในสมัยนั้น

เรื่องราวเจ้าพระยาวิชาเยนทร์

แปลจากหนังสือเรื่องอังกฤษมาเกี่ยวข้องกับกรุงสยามครั้งโบราณ ที่ได้รวบรวมหนังสือที่คนในครั้งนั้นแต่ง ซึ่งยังรักษาไว้ในศาลากลางเมืองอินเดียบ้าง ตีพิมพ์ขึ้นไว้เปนเล่มบ้าง

เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ นามเดิม คอนสะแตนต์ฟอลกอน นั้น เปนคนเคราะห์ดี ในไม่ช้าได้มีบุญวาศนาบารมีเปนอรรคมหาเสนาบดีในกรุงสยาม ได้มีหนังสือไปมากับพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส ได้รับพระราชสาส์นตอบตรัสเรียกฟอลกอนนั้นว่า "สหายที่รัก" แลได้ส่งบรรณาการไปมาถวายพระเจ้าเยมส์ที่ ๒ ราคาราว ๖๐๐ ชั่งโดยสมัค เมื่อพิจารณาถึงเกียรติยศอย่างสูงของท่านแล้วก็เปนพยานให้เห็นการที่ฝรั่งได้เปนใหญ่กว่าเจ้าของเมือง

มีหนังสือได้ตีพิมพ์เล่าถึงเรื่องวงศ์ตระกูลของฟอลกอนนั้นเปนอันมากต่างแผกเพี้ยนกัน บ้างก็ว่าท่านเปนเทือกเถาเหล่ากอชาติกรีก ชาติเยนัว แลชาวเวนิศ แต่ถึงมาทว่า บิดามารดาของท่านจะเปนเทือกเถาเหล่ากอชาติไหนก็ตามเถิด เปนแต่รู้แน่ได้ว่า ตัวของท่านได้เกิดที่หมู่บ้านคัสโตด ในเกาะเชฟโลเนียร ในปีคฤศตศักราช ๑๖๔๐ ฤๅจุลศักราช ๑๐๐๒ เปนบุตรนายโรงเข้าแกงย่อม ๆ ท่านทิ้งบ้านอาไศรยไปในเรือกำปั่นใบอังกฤษเมื่ออายุท่านได้ ๑๐ ขวบ แลปรากฏว่า อยู่ในอิงแคลนด์จนปีคฤศตศักราช ๑๖๗๐ ฤๅจุลศักราช ๑๐๓๒ เมื่อท่านมายังประเทศแถบตวันออกนี้ ท่านเปนบ่าวสำหรับวิ่งเต้นรับใช้สอยในเรือกำปั่นใบของยอชไวต์ ๆ เที่ยวค้าขายอยู่ห้าปีในระหว่างแหลมโกโรแมนเดล แลอ่าวเปอเซียน ในเวลานั้น ก็ดูเหมือนฟอลกอนจะยังคงรับใช้อยู่กับยอชไวต์ด้วย แลในปีคฤศตศักราช ๑๖๗๕ ฤๅจุลศักราช ๑๐๓๗ ได้เข้ามายังกรุงศรีอยุทธยากับยอชไวต์ด้วย แลได้ช่วยทำการค้าขายเปนนายห้างของไวต์ โดยอุบายนี้แล ฟอลกอนจึงค่อยสามารถที่จะเขม็ดแขม่เงินไว้ได้บ้าง ก่อนที่ไวต์ไปจากกรุงศรีอยุทธยานั้น ฟอลกอนเก็บรวบรวมเงินของตนไว้ได้พอซื้อเรือชื่อ เมรีได้ลำหนึ่ง แลรู้วิชาวิธีเดินเรือแลคุ้นเคยชำนิชำนาญในการที่ตนได้เคยเดินเรือกับไวต์มาแต่ก่อนบ้าง ท่านก็เปนนายเรือของท่านเองแล่นออกทเล แต่ถูกคลื่นลมจัดซัดกลับเข้ามาเสีย แลถูกคลื่นลมปัดกลับเข้ามายังปากน้ำถึงสองครั้ง แต่มิได้มีอันตรายอย่างใด ฟอลกอนมานะแล่นเรือฝ่าคลื่นฝืนลมออกไปในทเลอีกครั้งหนึ่ง ถูกเรือแตกอับปางลงในคราวที่สาม แต่ยังอุสาหพยายามรักษาเงินไว้รอดได้จากฉิบหายในคราวเรือแตกนั้น ๒๐๐๐ เหรียญ การครั้งนี้เปนเคราะห์ร้ายจวนแจแก่ฟอลกอนทีเดียว ต้องทนลำบากยากเย็น ไหนจะระวังตัวระวังทรัพย์ ทั้งเหน็ดเหนื่อยอ่อนเปลี้ยก็แสนแล้ว ท่านล้มหลับอยู่บนฝั่งทเล วันหนึ่ง แลนิมิตรฝันว่า ท่านได้เห็นคนผู้หนึ่ง ท่าทางอย่างมหากระษัตริย์เสด็จมาประทับทอดพระเนตรดูตัวท่าน แสดงพระอาการยิ้มแย้ม ออกพระโอษฐตรัสว่า "กลับไปกลับไปยังที่ ๆ เจ้ามา" คำนี้แลทำให้ซึมซาบหัวใจฟอลกอนอยู่มิรู้ลืม ท่านมิได้หยุดที่จะคิดถึงความฝัน จนท่านคิดที่จะจำหน่ายเงินของท่าน ๒๐๐๐ เหรียญหาซื้อเรือกำปั่นที่จะพาท่านกลับมายังกรุงสยามได้ ณวันรุ่งขึ้นกำลังท่านเดินอยู่ตามฝั่งทเล ท่านแลไปเห็นคนผู้หนึ่งเดินตรงเข้ามาหาท่าน ผ้าผ่อนเปียกน้ำหมด มอลอมอแอ ทั้งหน้าตาก็ซีดเศร้าสลด การข้อนี้แลทำให้เห็นชัดได้ว่า คงจะเปนคนถูกเรือแตกเหมือนตัวท่านเข้าอีก แต่คงไม่ใช่คนอื่นไกลนอกจากราชทูตของพระมหากระษัตริย์กรุงสยามผู้ถูกเรือแตกเมื่อขากลับมาจากเมืองเปอเซีย เพราะฟอลกอนพูดภาษาไทยได้ ท่านก็พูดจาไถ่ถามคนผู้นั้นด้วยภาษาอันเปนลิ้นของเขา จึงได้ทราบความยากเข็ญของท่านราชทูตผู้นั้น ฟอลกอนจึงชวนให้ราชทูตกลับไปกรุงสยามพร้อมกับตัวท่านโดยเรือที่ท่านตั้งใจจะซื้อใหม่ ท่านราชทูต

สยามเห็นด้วยโดยขอบอกขอบใจเปนล้นพ้น เมื่อมาถึงกรุงศรีอยุทธยาแล้ว ท่านราชทูตก็พาฟอลกอนไปหาเจ้าพระยาพระคลัง แลได้กล่าวคำสรรเสริญคุณความดีของฟอลกอนมาก ตั้งแต่นั้นมาฟอลกอนก็ฝากตัวรับใช้สอยพระยาพระคลังต่อมา จนเปนที่รักใคร่ไว้ใจอย่างสนิทสนมแลชมเชยเอาไว้ใช้สอยการในกรมของท่าน ภายหลัง ได้อุดหนุนให้ฟอลกอนได้เปนเจ้ากรมพระคลังสินค้าของพระมหากระษัตริย์ ได้รับผิดชอบในน่าที่ราชการตำแหน่งนี้มาไม่ทันนาน ก็เปนคั่นศิลาที่จะก้าวขึ้นไปยังอำนาจสำคัญในทางราชการ ซึ่งท่านพยายามยกตัวของท่านขึ้นเชิดชูได้โดยความประพฤติบากบั่น เมื่อกำลังรับราชการอยู่ในตำแหน่งนี้ ท่านทำการค้าขายสำหรับตัวท่านเองด้วยเหมือนทำการสนองพระเดชพระคุณในราชการของพระมหากระษัตริย์ ฉนั้น ทำไม่รู้ไม่เห็นเรื่องที่พวกบริษัทอินเดียทิศตวันออกเอื้อมคิดทำการโดยเห็นแก่ตัวเปนประมาณ คิดแต่จะรวบรัดทำการค้าขายในทิศตวันออกเสียพวกเดียว ในอุบายเช่นนี้ ท่านกล้าทำได้ ด้วยได้เคยรับคำสั่งสอนของยอชไวต์ซึ่งเปนศัตรูตัวสำคัญของบริษัทนั้น ผลของการที่ทำนี้ทำให้พวกบริษัทแค้นเคืองเหมาว่า ท่านเปนคนอวดดีตั้งตนขึ้นด้วยถูกโชคเหมาะ แลเที่ยวประจานลำเลิกว่า ท่านได้เคย เปนบ่าวสำหรับรับใช้ในห้องเรือของยอชไวต์ ฤทธิ์ที่ทำการพลาดพลั้งกลับเปนช่องหาชื่อเสียงได้มิใช่เพราะเปนการคดโกง ไวต์เปนผู้มีความรู้ในเรื่องการค้าขายในประเทศทิศตวันออก ความเห็นอันเปนที่พอใจของไวต์นั้น คือ ชอบหัวข้อการที่ปล่อยให้ค้าขายเปนอิศร ซึ่งสมควรจะต้องอุดหนุนแลลงมือกระทำวิธีนี้ ได้ศึกษาจับสันดานภุกซึ้งมาจากหัวใจของชาวกรีก ฟอลกอนได้รับราชการตำแหน่งที่เจ้ากรมพระคลังสินค้ามาได้อย่างดี เปนที่พอพระไทยพระมหากระษัตริย์ จนเมื่อเจ้าพระยาพระคลังถึงแก่พิราไลยในปีคฤสตศักราช ๑๖๘๓ ฤาจุลศักราช ๑๐–๔๕ พระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะใคร่ยกย่องฟอลกอน (ซึ่งเปนพระวิชาเยนทร์) ให้มีเกียรติยศเปนเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีว่าการต่างประเทศ แต่ฟอลกอนไม่เต็มใจรับพระราชทานเกียรติยศ ด้วยท่านกลัวว่า ถ้าแม้นท่านขึ้นรับตำแหน่งสำคัญขึ้น ตัวท่านจะเปนผู้จุดให้ความอิจฉาแลเกลียดชังของขุนนางทั้งหลายลุกลามรุมเผาเอาตัวท่านผู้เดียว แต่ถึงจะอย่างไรต่อ ๆ มา ท่านก็เลยหมดความกลัวเกรง พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเลือกตั้งแต่งให้เปนเจ้าพระยาว่าราชการตำแหน่งพระคลังต่างพระเนตรพระกรรณ ทั้งเปนสมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีว่าการหัวเมืองฝ่ายเหนือรวมทั้งเมืองตะนาวศรีด้วย เมื่อท่านได้รับราชการในตำแหน่งสูงสุดเช่นนี้ พวกบริษัทอินเดียทิศตวันออกเขาพากันพูดถึงท่านว่า "ท่านอรรคมหาเสนาบดีของพระมหากระษัตริย์กรุงสยาม" ตามคำที่พวกบริษัทอินเดียทิศตวันออกเขาว่านั้น กล่าวกันว่า ฟอลกอนได้ออกไปยังเมืองอินเดีย เปนนายครัวเรือของบริษัทลำหนึ่ง เรือลำนั้นชื่อ โฮปเวล แลฟรานซิสเดเวนปอตได้ไปกับท่านด้วย ยอชไวต์นั้นว่า ถ้าไม่เปนกับตัน ก็คงเปนนายดูแลสินค้าเท่านั้น

มีเรื่องราวที่ได้พรรณาถึงอาการกิริยาอัธยาไศรยของฟอลกอนเปนอันมาก ผู้แต่งหนังสือเล่มหนึ่งก็ว่า ฟอลกอน ฤาเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ เปนคนหละหลวม ปลิ้นปล้อน เจ้าเล่ห์เพโทบาย แลเปนคนกลับกลอกโกงปลิ้นปล้อน ทำอะไรก็ชุ่ย ๆ ใจง่าย ยอมทำทุกอย่างไม่เลือกดีเลือกชั่ว แลลิ้นตวัดง่าย ๆ เที่ยวยุแหย่ข่มเหงก่อโพยไภยมาก แลเพราะเปนคนนิไสยไม่ร้อนรี้ร้อนรนที่จะแสวงทางซึ่งเปนที่สุดของตนโดยอุบายที่ชอบที่สุจริตอันเปนที่เย็น แต่ถึงจะถูกติเตียนปานใดแล้ว ก็ยังต้องยอมว่า ตัวฟอลกอนเปนคนมีสติปัญญา สามารถที่จะกลับให้เปนอย่างไรก็เปนได้ คำพรรณาถึงฟอลกอนที่ผิดกันตรงกับฉบับนี้ก็ยังมีอีกโดยหนังสือของฝรั่งชื่อ กิมป์เฟอ ผู้ซึ่งได้มาเยี่ยมเยียนกรุงศรีอยุทธยาสองปีภายหลังเมื่อท่านฟอลกอนถึงแก่กรรมแล้ว ถูกเวลาเมื่อความฤษยาในการที่ท่านทำราชการตั้งตัวได้สำเร็จดีซึ่งระดมกันรุมล้อมอยู่รอบทุกด้านในขณะยังมีชีวิตอยู่เสื่อมสูญไปเสียหมดแล้ว ยังคงเหลืออยู่แต่ส่วนความดีของท่านอย่างเดียวนั้น กิมป์เฟอพรรณาถึงฟอลกอนว่า ท่านเปนคนมีความรู้เข้าใจการงานมาก กิริยาอัธยาไศรยก็น่าสรรเสริญ แลเฉลียวฉลาดในโวหารในเชิงพูดจา ถึงมาทว่า

ท่านจำเริญขึ้นด้วยมิได้ศึกษาก็จริงอยู่แล แต่ทว่า ท่านได้เปลืองชีวิตรตอนหนุ่มของท่านอยู่ในทเล ระหว่างมนุษย์ชาติต่าง ๆ แต่อยู่ในพวกอังกฤษมากนั้น ท่านรู้ภาษาต่าง ๆ หลายชาติ อนึ่ง ท่านเปน คนมีสติปัญญาสามารถยวดยิ่ง แลคงเปนคนรู้ประหยัดบังคับความประพฤติตนสรรแต่ที่ดีได้โดยไม่ ต้องสงไสย เพราะอาจที่จะประคองตัวตั้งแต่ยังแสนขัดสนเปนบ่าวสำหรับช่วงใช้ในห้องเรือ แลภาย หลัง เปนพ่อครัวในเรือกำปั่นค้าขาย จนยกตัวของตัวเองเชิดชูขึ้นเปนถึงอรรคมหาเสนาบดีในเมือง ต่างประเทศแปลกจากชาติของตัวเอง ได้แหวกว่ายกระแสฤษยากีดกันของข้าราชการในราชสำนัก ต่างประเทศได้โดยสดวก การที่จะได้มีวาศนาบันดาศักดิ์ในตำแหน่งสูงถึงเพียงนี้นั้น ฟอลกอนคง ต้องพากเพียรพยายามโดยความมานะอุสาหเปนอย่างยวดยิ่ง แลยังต้องประกอบด้วยความทเยอทยา นแลเชื่ออำนาจของตนเองอย่างอึกทึกด้วย นั่นแล บางทีถูกโชคเหมาะ จึ่งจะได้สมมุ่งมาดปราถนา ความสามารถจัดการของท่าน แลความพยายามในการทำการค้าขายส่วนในตัวของท่าน แข่งขัน ประชันแย้งต่อผลประโยชน์ของบริษัทใหญ่ ๆ อันมีอำนาจแลกำลังมากก็ถึงสองบริษัท เหมือนเช่น บริษัทอินเดียทิศตวันออกแลบริษัทอินเดียทิศตวันออกชาติวิลันดา หะแรก ก็ทำให้เขาพากันเพ่งตา เขม็งอยู่แล้ว แลยังการที่สำเร็จเปนประโยชน์แก่ท่านขึ้นเพียงไร ทำให้เปนที่เสียผลประโยชน์ของ บริษัทลงเพียงนั้น ๆ ไม่ต้องสงไสยเลยคงต้องเปนเหตุให้บริษัททั้งสองรายนี้ตั้งฤษยาอย่างร้ายแรง แลเกลียดชังอาฆาฏท่านไม่มีที่สุด ยังส่วนการที่ท่านรับราชการของพระมหากระษัตริย์ก็อีกเรื่องหนึ่ง ยิ่งทำให้เปนข้อแค้นเคืองมุ่งร้ายหมายขวัญของพวกบริษัทเหล่านั้นหนักมือขึ้น แลเมื่อบริษัท ฝรั่งเศสมาปรากฏขึ้นในพระนครศรีอยุทธยา ข้างท่านฟอลกอนก็นิยมชมชื่นคิดที่จะอุดหนุนเกื้อกูล ประโยชน์ของฝรั่งเศส การค้าขายของบริษัทอินเดียทิศตวันออกแลวิลันดาที่หยั่งลงภูกเสียแล้วในที แรกยากที่จะเพิกถอนได้ แต่ก็ยังไม่มีความเย่อหยิ่งในความคิดของบริษัทพวกนั้น ซึ่งจะนึกว่า ท่าน ไม่สามารถจะทำแก่พวกตนได้ เมื่อฟอลกอนได้เปนสมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีขึ้น ความยาก ลำบากในตำแหน่งของท่านก็ทวีขึ้น เพราะว่า พระมหากระษัตริย์ของท่านเปนพ่อค้าใหญ่ในพระราช อาณาจักรของพระองค์เอง บรรดาการซื้อขายทั้งปวงต้องให้กระทำต่อนายห้างหลวงฤๅกรมพระคลัง สินค้า แลทั้งฟอลกอนตกหนักเปนเป้าที่จะคิดอ่านการค้าขายของพระมหากระษัตริย์ จะควรแบ่งปัน แจกให้ในจำพวกชาติต่าง ๆ ผู้ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารฉันใดดี ตัวท่านต้องเปนผู้รับความ เกลียดชังจากพ่อค้าทั้งปวงบรรดาที่คิดว่า ความประสงค์ขอร้องของตัวมิได้รับจากฟอลกอนสมควรที่ ตนจะพึงได้อนุเคราะห์ แลท่านฟอลกอนยังได้สั่งสมความคิดของท่านต่างออกไปอีก คือ ใช้อุบาย อยากจะให้ฝรั่งเศสได้เปนใหญ่กว่าอำนาจฝรั่งอื่น ๆ บรรดาที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ใน พระราชอาณาจักร เพราะการที่ฟอลกอนคิดมิชอบเองเช่นนี้จริงด้วย จึงยิ่งทำให้เจ็บร้อนพลุ่งพลั่งขึ้น ในหัวอกชาวอังกฤษแลวิลันดา ท่านฟอลกอนเกิดเห็นชอบยึดเอาอุบายนี้ตามความปราถนาของพวก บาดหลวงเยซูอิต การข้อนี้แลเปนข้ออ่อนแอของท่าน แต่สติปัญญาความวินิจฉัยของท่าน ดูเหมือน ตัวท่านเองจะเห็นว่า จะถูกต้องตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ด้วย เห็นทรงยกย่องพระราชอาณาจักรสยามโดยจะคิดทรงอุดหนุนผิดกว่าชาติอื่น ๆ โดยพระเจ้ากรุง ฝรั่งเศสทรงพระปราถนาเพื่อจะเพิ่มภูลเฉลิมพระเกียรติยศพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงศรีอยุทธยา ใน การส่งราชทูตแลเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีถึงพระราชสำนัก เปนวิธีที่ รู้อย่างใหม่ขึ้นแก่กรุงสยามในการที่จะคบค้าสมาคมกับอำนาจในประเทศยุโรป ฯ

เรื่องทูตานุทูต
ของสมเด็จพระนารายน์ออกไปกรุงฝรั่งเศสครั้งสุดท้าย

ทูตานุทูตฝรั่งเศสที่มาเจริญทางพระราชไมตรีกรุงสยาม กับราชทูตสยาม มีคุณปานเปนต้นนั้น คือ ราชทูตฝรั่งเศส ชื่อ มองสิเออลาลูแปร์ ๑ อุปทูต ชื่อ มองสิเออร์เสเบเร ๑ ครั้นสิ้นราชการงานแล้ว อุปทูตฝรั่งเศสจึงทูลลากลับไปทางเมืองกุยบุรีโดยทางบกจนถึงเมืองมะริด แล้วลงกำปั่นรบฝรั่งเศสที่นั้นกลับไปกรุงฝรั่งเศส แต่ราชทูตฝรั่งเศสนั้นยังรอคอยทูตานุทูตสยามสำรับใหม่ซึ่งจะออกไปกรุงฝรั่งเศสด้วย จึงช้าอยู่หลายเวลา เพราะฉนั้น ราชทูตฝรั่งเศสจึงป่วยไม่สู้สบาย จึงได้ไปขอลาต่อท่านเสนาบดีสยามว่า ขอให้กราบบังคมทูลพระกรุณาด้วยจะรีบกลับไปกรุงฝรั่งเศสโดยเร็ว เสนาบดีสยามได้ขึ้นไปกราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายน์ที่ทเลชุบศร กรุงลพบุรี ขณะนั้น สมเด็จพระนารายน์ก็ไม่สู้จะทรงสบายพระองค์ แต่ทรงทราบว่า ราชทูตฝรั่งเศสจะทูลลา จึงเสด็จเข้ามาทรงรับลาราชทูตฝรั่งเศสที่ในพระราชวังกรุงลพบุรี แล้วทรงฝากทูตานุทูตสยามสำรับใหม่ให้เชิญพระราชสาส์น ๒ ฉบับ กับเครื่องมงคลราชบรรณาการ ๒ สำรับ แลบาดหลวงล่ามผู้หนึ่ง ออกไปกับราชทูตฝรั่งเศสครั้งนี้ด้วย เครื่องราชบรรณาการที่ส่งไปกรุงฝรั่งเศสครั้งนี้เปนของวิเศษต่าง ๆ มีลูกช้างอย่างย่อม ๓ ช้าง พระราชทานไปเปนพาหนะพระที่นั่งสำหรับพระราชโอรสพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทั้ง ๓ พระองค์ กับแรด ๒ แรด เปนต้น พระราชสาส์นถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้นดำเนินความต้นว่า พระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้ากรุงเทพทวาราวดีมหานครมหิศราธิปตัยในสยามประเทศเจริญทางพระราชไมตรีมาถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งกาแลเนาวะรามหาราชาธิราชในประเทศฝรั่งเศส ความในสุดท้ายมีว่า "เราผู้เปนมิตรสหายอันสุจริตแลเปนที่รักที่สุดของพระองค์ท่าน" แล้วทรงประทับพระราชลัญจกรสำหรับราชการแผ่นดินเปนรูปพระมหาอุณาโลมสถิตย์อยู่ในบุษบกมีฉัตรตั้งเคียงข้างละ ๒ คัน พระราชสาส์นส่งไปแต่พระราชวังกรุงลพบุรีลงณวันเดือนอ้าย ขึ้นสามค่ำ ปีเถาะ นพศก พุทธศักราช ๑๒๓๑ ตรงกับจุลศักราช ๑๐๔๙ ปี ในที่สุดท้ายในพระราชสาส์นนั้นลงชื่อว่า "โฟกอง" คือ (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์)

พระราชสาส์นอิกฉบับหนึ่งส่งไปถวายโปปณกรุงโรม ดำเนินความต้นแลลงท้ายคล้าย ๆ กันกับฉบับถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส

สำเนาพระราชสาส์นทั้ง ๒ ฉบับนั้น เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ได้แปลเปนภาษาโปรตุเกศ แลประทับพระราชลัญจกรลงชื่อเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เหมือนต้นพระราชสาส์น

ครั้นณวันเดือนอ้าย ขึ้น ๑๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๔๙ ปีเถาะ นพศกนั้น ทูตานุทูตสยาม พร้อมด้วยราชทูตฝรั่งเศสที่รออยู่ ลงกำปั่นรบฝรั่งเศสที่คุณปานกลับมานั้นใช้ใบออกไปจากปากอ่าวสยาม ทูตานุทูตสยามสำรับใหม่นี้สามนาย มีออกขุนชำนาญเปนต้น มีบาดหลวงล่ามคน ๑ ชื่อ ตาชาต มีบุตรขุนนาง ๕ นายซึ่งพระเจ้ากรุงสยามทรงฝากออกไปเรียนหนังสือฝรั่งแลวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียนหลวงสำหรับบุตรขุนนางแลบุตรผู้มีตระกูลสูงซึ่งตั้งอยู่ในกรุงฝรั่งเศส ชื่อ โรงเรียนพระเจ้าลูอิสมหาราช นั้น เดิมพระเจ้ากรุงสยามทรงพระราชดำริห์ไว้ว่า จะส่งบุตรขุนนางออกไปเปนนักเรียนณกรุงฝรั่งเศส ๑๒ นาย แต่เลือกคัดจัดส่งไปไม่ทัน ๗ นาย คงส่งไปแต่ ๕ นาย ผลัดเปลี่ยนเวียนกัน

ส่งไปแลกลับเข้ามาเสมอทุกคราวที่ควรจะไปมาได้ ทั้งหวังพระราชหฤไทยว่า ถ้านักเรียนครั้งแรก กลับเข้ามาเล่าการดีให้บิดามารดาฟังแล้ว จะได้ไม่เปนที่หวั่นหวาดแก่บิดามารดาผู้จะยอมให้บุตร ออกไปเปนนักเรียนนั้น ชาวสยามซึ่งไปราชการกรุงฝรั่งเศสในครั้งนี้ คือ ทูตานุทูต ๓ นาย นักเรียน ๕ นาย รวมเปน ๘ นาย กับขุนนางพนักงานแลคนใช้สอยตามสมควร

กำปั่นรบที่รับทูตานุทูตสยามใช้ใบไปประมาณ ๒ เดือนเศษจึงถึงน่าแหลมเข็ม ซึ่งกำปั่นรบโปรตุเกศ ได้มาแตกที่ตรงนี้ เมื่อออกขุนชำนาญได้เห็นแหลมนั้น ก็รฦกถึงการเก่าซึ่งได้มีความลำบากในที่นี้ เปนอันมาก

ครั้นถึงณเดือนห้า ขึ้นหกค่ำ ปีมะโรง ยังเปนนพศก เวลาบ่าย ๕ โมง กำปั่นไปถึงอ่าวแหลมเคปออ ฟกุดโฮป ได้ทอดสมอในที่นั้น พักอยู่ ๑๐ วัน แล้วก็ใช้ใบต่อไป

ถึงณเดือน ๘ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๐๕๐ กำปั่นไปถึงอ่าวเมืองบเรศต์ ทูตานุทูตสยามได้ขึ้นจากกำปั่นรบที่ไปนั้น แล้วเปลี่ยนไปลงกำปั่นรบเล็ก ๆ ลำใหม่ ใช้ใบต่อไป จนถึงเมืองรุเอ็น แล้วขึ้นรถเทียมม้าต่อไปหลายวันจนถึงกรุงปารีศ ได้พักอยู่ที่ตึกรับแขกเมืองหลาย วัน คอยว่าเครื่องราชบรรณาการจะไปถึงจึ่งจะเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ ครั้นเครื่องราช บรรณาการซึ่งเจ้าพนักงานฝรั่งเศสขนส่งไปถึงกรุงปารีศแล้ว ทูตานุทูตสยามได้ขอต่อเสนาบดี ฝรั่งเศสว่า จะขอเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ๆ หาได้ประทับอยู่ในกรุงปารีศไม่ เสด็จไปประทับแรม อยู่ที่พระราชวังในเมืองฟอนเตนโปล นอกกรุงปารีศ ครั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบว่า ราชทูตสยามมาถึงแล้ว จึงมีรับสั่งกำหนดว่า จะเสด็จออกรับราชทูตสยามที่พระราชวังณเมืองเวอร์ ไซล์ เปนที่ทรงพระประพาศนอกกรุงปารีศ ณเดือนอ้าย ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศก ตรงกับวันที่ ๑๕ เดือนดีแซมเบอร์ คือ เดือนธันวาคมข้างน่านั้น ครั้นได้ทรงทราบว่า ราชทูตสยามจะต้องไปถวาย พระราชสาส์นต่อโปปกรุงโรมด้วย จึงมีพระราชดำรัสสั่งเสนาบดีให้มาแจ้งความแก่ราชทูตสยามว่า ถ้าจะรอคอยเฝ้าตามวันกำหนดนั้น ก็จะไม่ทันไปเฝ้าโปปกรุงโรม แลจะไม่ทันฤดูลมที่จะกลับไปกรุง สยามได้ เพราะฉนั้น ให้ทูตานุทูตสยามรีบไปเฝ้าโปปณกรุงโรมก่อน แล้วจึงกลับมากรุงฝรั่งเศส จึง จะได้เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสพร้อมกัน แล้วจะได้กลับไปกรุงสยามให้ทันฤดูลม

ครั้นทูตานุทูตสยามได้ทราบพระราชดำรัสพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้นแล้ว เมื่อถึงวันที่ ๕ เดือนโนเวม เบอร์ คือ เดือนพฤศจิกายนตรง กับเดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำในปีนั้น ทูตานุทูตสยามก็ขึ้นรถออกจาก กรุงปารีศพร้อมด้วยบาดหลวงล่ามผู้กำกับแลชาวสยามคนใช้ ๒ นายไปจนถึงเมือง (กัน) อันอยู่ชาย ทเล ได้ลงเรือใบ ๒ ลำซึ่งเสนาบดีผู้ว่าราชการต่างประเทศสั่งให้จัดมารับ ใช้ใบออกจากเมืองนั้นต่อ ไปจนถึงปากอ่าวเมืองเยนูวา ประเทศอิตาลี พักอยู่ที่นั้นสองสามวัน ก็ใช้ใบเลียบฝั่งต่อไปอิก ได้พัก ตามหัวเมือง (จิวิตา เวกเกีย) รายทางใน ทเลหลายเมือง ถึงปากอ่าวเมืองชีวิตเวกวียะซึ่งเปนปาก อ่าวของกรุงโรม ในวันที่ ๒๐ เดือนธันวาคม ตรงกับเดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ในปีนั้น เรือสองลำได้ เข้าไปในลำน้ำวัน ๑ ก็ถึงน่ากรุงโรม ได้ขึ้นรถเล่ม ๑ เทียมม้า ๓ คู่ ซึ่งท่านมหาสังฆราชผู้ว่าราชการ ต่างประเทศกรุงโรมได้จัดมารับทูตานุทูตสยาม ๆ ได้พักในที่ตึกใหญ่โตระโหฐานเปนที่สำราญมาก ซึ่งท่านมหาสังฆราชจัดไว้รับรอง แลมีการเลี้ยงอย่างบริบูรณ์วันละ ๒ เวลา มีทหารรักษาพระองค์ ของโปปมาประจำรักษาประตูที่พักนั้นด้วย

ครั้นถึงวันที่ ๒๓ เดือนธันวาคมในปีนั้น กำหนดวันที่ทูตานุทูตสยามพร้อมกันจะได้เข้าเฝ้าโปปนั้น ฝ่ายโปปได้ทรงทราบว่า ทูตานุทูตสยามถือสาสนาต่างกัน จะมีความรังเกียจในธรรมเนียมที่ต้องจูบ

พระบาทซึ่งแสดงความนับถือต่อโปปตามจารีตประเพณีของโรมันแต่โบราณสืบมา เพราะฉนั้น จึงโปรดให้ยกเลิกธรรมเนียมที่ราชทูตจะต้องจูบพระบาทนั้นเสีย โปรดให้เข้าเฝ้าตามธรรมเนียมปรกติ มิได้ต้องจูบ

ครั้นถึงเวลากำหนดนั้น ท่านมหาสังฆราชผู้ว่าราชการต่างประเทศจัดให้ขุนนางที่ ๒ ของเสนาบดีคน ๑ กับบาดหลวง ๑ คุมรถที่นั่งของโปป ๒ รถ ไปรับทูตานุทูตสยามตามธรรมเนียมราชทูตใหญ่ฝ่ายเมืองเอกราช รับราชทูตสยามมาในรถ ๆ มาตามถนน มีชาวกรุงโรมมาคอยดูราชทูตสยามตามถนนเปนอันมากเหลือที่จะประมาณ รถทูตานุทูตสยามถึงประตูพระราชวังโปปนั้น มีพลทหารรักษาพระองค์เปนอันมากมายยืนรับสองข้างถนนตั้งแต่ประตูพระราชวังจนถึงในพระราชวัง รถทูตานุทูตสยามเข้าในพระราชวังจนถึงเชิงบันไดท้องพระโรง จึงลงจากรถ ขณะนั้น มหาสังฆราช ชื่อ จีโบ เปนตำแหน่งอรรคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ มายืนคอยรับราชทูตสยามอยู่ที่เชิงบันไดท้องพระโรงด้วย เวลานั้น มีพระสังฆราช แลบาดหลวงผู้ใหญ่ แลข้าราชการฝ่ายฆราวาศเปนอันมาก ยืนอยู่ตามท้องชาลาน่าท้องพระโรง แลสองข้างบนท้องพระโรงเต็มแน่นอัดแอกันไม่มีช่องจะเดินได้ เพราะฉนั้น นายทหารรักษาพระองค์ที่นำน่าราชทูตสยามจึงไล่คนที่ยืนตามบันไดให้หลีกเปนช่องทางให้ราชทูตสยามเดินขึ้นไปได้ ในท้องพระโรงนั้น ราชทูตเชิญพานแว่นฟ้าทองคำรับราชสาส์น ๆ จารึกลงในแผ่นสุพรรณบัตรกว้าง ๖ นิ้ว ยาวศอกเศษ ม้วนบรรจุไว้ในผะอบทองคำลงยาราชาวดีอย่างใหญ่ พระสุพรรณบัตรกับผะอบรวมน้ำหนักประมาณทอง ๒ ชั่ง มีถุงตาดเทศดวงทองหุ้มผะอบ แลมีสายรัดผูกปากถุง มีภู่ทองสองภู่ติดที่ปลายสายรัดด้วย ผะอบนั้นตั้งอยู่ในหีบถมตะทอง ๆ ตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าทองคำ

อุปทูตเชิญเครื่องมงคลราชบรรณาการ มีถุงตาดตาตั๊กกะแตนหุ้มตั้งบนพานทองคำชั้นเดียว ตรีทูตเชิญของถวาย เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ อรรคมหาเสนาบดีกรุงสยาม มีถุงเข้มขาบพื้นเขียวหุ้ม๑ ถุงตั้งบนพานถมตะทองสำหรับถวายโปป ทูตานุทูตสยามทั้ง ๓ นายแต่งกายเต็มยศตามธรรมเนียมสยาม คือ นุ่งยกทองพื้นเขียว สวมเสื้อสักหลาดแดงขลิบทอง คาดเข็มขัดสายทองคำนอกเสื้อ เหน็บกระบี่ฝักแลด้ามทองคำ สวมพอกเกี้ยวกระจังทองคำสูงสามนิ้วปักดอกไม้ไหวเพ็ชร มีสายสร้อยทองคำผูกนอกรัดคาง เหมือนกันทั้ง ๓ นาย เดินเข้าไปในท้องพระโรงพร้อมด้วยบาดหลวงล่ามผู้กำกับไปจากกรุงสยามนั้น ฝ่ายโปปทรงพระนามว่า พระเจ้าอินนอเซนต์ที่ ๑๑ เอกอรรคมหาชนกาธิปตัยในกรุงโรม เสด็จออกประทับบนพระแท่นในท้องพระโรง มีมหาสังฆราชนั่งบนเก้าอี้ต่อน่าพระที่นั่งออกมาสองข้าง ๆ ละ ๔ รูป ราชทูตสยามเชิญพานพระราชสาส์นเดินตรงเข้าไปตั้งไว้บนโต๊ะตรงน่าพระแท่น แล้วเดินถอยหลังออกมาพักนั่งที่เฝ้า ขณะนั้น บาดหลวงล่ามผู้กำกับจึงเดินเข้าไปตรงพระแท่นในน่าท้องพระโรง ก็คุกเข่าลงถวายคำนับครั้งหนึ่ง แลลุกเดินเข้าไปถึงกลางท้องพระโรง ก็คุกเข่าลงถวายคำนับเปนครั้งที่ ๒ แล้วลุกเดินเข้าไปถึงน่าพระแท่น คุกเข่าลงถวายคำนับเปนครั้งที่ ๓ แล้วจึงจูบพระบาทยุคล ฝ่ายโปปจึงโปรดให้บาดหลวงล่ามนั้นยืนขึ้น ๆ แล้วจึงก้มศีศะถวายคำนับแล้วก็เดินถอยหลังออกมาห่างจากน่าพระแท่น แต่พอถึงที่สุดท้ายเก้าอี้มหาสังฆราชทั้ง ๘ ท่านนั้นจึงถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง แล้วทูลเบิกทูตานุทูตสยามเข้ามาเฝ้า กล่าวด้วยพระราชดำริห์ของสมเด็จพระนารายน์มหาราชเจ้าทรงพระปรารภจะใคร่เจริญทางพระราชไมตรีต่อกรุงโรมเปนข้อต้น แลการที่ทรงพระมหากรุณาทำนุบำรุงบาดหลวงทั้งหลายที่สั่งสอนคฤสตสาสนาอยู่ในกรุงสยามด้วย แลกล่าวการที่เปนมงคลอีกหลายประการ

ฝ่ายโปปจึงตรัสตอบทรงแสดงความชื่นชมยินดีเปนอันมาก บาดหลวงล่ามจึงเชิญพานพระราชสาส์นไปจากโต๊ะนำไปถวายต่อพระหัตถ์โปป โปปทรงรับพระราชสาส์นนั้นแล้วก็ทรงคลี่ออกทอด

พระเนตรทราบสิ้นทุกประการ

บัดนี้ จะขอกล่าวข้อความในพระราชสาส์นแต่ย่อ ๆ พอเปนสังเขปใจความว่า "พระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยามหาขัติยราช ขอเจริญทางพระราชไมตรีมาถึงสมเด็จพระมหาสังฆราชาธิราชเจ้ากรุงโรม ทรงพระนามว่า โปปอินนอเซนต์ที่ ๑๑ ทรงทราบด้วย ตั้งแต่เราได้ขึ้นครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุทธยามหานครแล้ว ได้มีความปรารภปราถนาจะใคร่ได้รู้จักกับพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ทั้งหลายในประเทศยุโรป แลจะได้ผูกพันทางพระราชไมตรีมีพระราชสาส์นไปถึงกันแลกัน เพื่อความประสงค์ของเราจะชักนำสรรพวิทยาคุณในประเทศยุโรปมาทำนุบำรุงกรุงสยามให้เปนความสว่างรุ่งเรืองแก่อาณาประชาชนทั้งปวง ด้วยฝ่ายเรารำพึงอยู่อย่างนี้แล้ว แต่ยังไม่ทันจะแต่งพระราชสาส์นให้ราชทูตออกมายังท่าน (เฮลิโยโปลิส์) ท่านก็ใช้บิชอบออฟเอลิออโปลิสเชิญพระราชสมณสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการส่งเข้ามาถึงก่อน เราได้รับโดยความชื่นชมยินดีเปนอย่างยิ่ง แล้วได้แต่งทูตานุทูตสยามสำรับหนึ่งเชิญพระราชสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการของเราออกไปถวายท่านเปนการแสดงความสนองโดยคลองพระราชไมตรีของท่านให้สนิทดุจดังเนื้อสุวรรณธรรมชาติในแผ่นเดียวกัน แต่เรามีความเสียใจเปนอย่างยิ่งที่ทูตานุทูตของเราไปหาถึงท่านไม่ เปนเหตุด้วยกำปั่นแตกที่แหลมเคปออฟกูดโฮป พระราชสาส์นกับเครื่องมงคลราชบรรณาการจมน้ำเสียในกลางทเลทั้งสิ้น ทูตานุทูตของเราที่แต่งไปในครั้งนั้นจึงไปไม่ถึงท่าน เพราะฉนั้น ในกาลบัดนี้เราจึงได้ให้บาดหลวงชื่อ ตาชาต นำทูตานุทูตสยามเชิญพระราชสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการครั้งที่ ๒ ออกมาถวายท่านครั้งนี้ เปนการแสดงความสามัคคีรศที่เราจะใคร่ได้ผูกพันทางพระราชไมตรีสืบเนื่องราชทูตของเราที่เสียไปในครั้งก่อน ทั้งจะได้ทูลท่านให้ทราบว่า เราตั้งหฤไทยจะใคร่ทำนุบำรุงพวกบาดหลวงที่เขามาตั้งสั่งสอนคฤสตสาสนาอยู่ในประเทศสยามแลชนทั้งปวงที่นับถือคฤสตสาสนาด้วย ในข้อนี้ เราขอรับเปนภาระธุระเอง ขอท่านอย่าได้มีความปริวิตกเลย แลเราได้สั่งบาดหลวงตาชาตให้ทูลความต่าง ๆ ในกรุงสยามให้ท่านทรงทราบทุกประการ ขอท่านจงรับเครื่องราชบรรณาการของเราที่มีความยินดีส่งออกไปถวายโดยการแสดงทางพระราชไมตรีอันสนิทเสนหาถาวรชั่วฟ้าแลดิน

อนึ่ง เราขออำนาจสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกนี้จงโปรดให้ท่านมีพระชนมายาวยืน จะได้ทำนุบำรุงพระสาสนาของท่านโดยช้านาน ให้รุ่งเรืองแผ่ไพศาลทั่วพิภพโลกทั้งปวง ความปราถนาอันสุจริตของเรามีดังนี้เปนต้น

เราเปนมิตรที่สัตย์ซื่อของท่าน
(ที่ประทับพระราชลัญจกร)
(ลงชื่อ โฟกอง คือ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์)

พระราชสาส์นส่งมาแต่พระราชวังลพบุรีณเดือนอ้าย ขึ้นสามค่ำ ปีเถาะ นพศก พุทธศักราช ๒๒๓๑〈"〉

ครั้นโปปทรงทอดพระเนตรพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสยามเสร็จแล้ว จึงพระราชทานคืนกลับให้แก่บาดหลวงตาชาต ๆ มอบส่งให้บาดหลวงเจ้าพนักงานกรมวัง ๆ เชิญพระราชสาส์นนั้นไปเก็บไว้ในห้องทรงพระอักษรของโปป แล้วบาดหลวงตาชาตจึงไปรับเครื่องราชบรรณาการสิ่งสำคัญที่อุปทูตแลของถวายออกยาวิชาเยนทร์ที่ตรีทูตนำมาถวายต่อพระหัตถ์โปป ๆ ทรงรับไว้ ราชบรรณาการในถุงที่อุปทูตถือมานั้น คือ หีบทำด้วยลวดทองคำถัก เปนฝีมือช่างชาวสยามอย่างละเอียดงามที่สุดหนักทองสามตำลึง

ของออกยาวิชาเยนทร์ฝากมาถวายนั้น คือ หีบเงินหนักประมาณ ๕ ชั่ง เปนฝีมือช่างชาวยี่ปุ่นทำ จำหลักลายกุดั่นเปนรูปนกไม้แลลายต่าง ๆ มีพานเงินรองหีบหนักประมาณ ๕ ชั่ง เปนฝีมือช่างจีนด้วยลวดถักอย่างงามดี

ครั้นโปปทรงรับเครื่องราชบรรณาการแลของถวายแล้ว จึงรับสั่งให้บาดหลวงเรียกทูตานุทูตสยามเข้ามาใกล้พระองค์ ขณะนั้น ทูตานุทูตสยามคลานมาสองสามก้าวก็หยุดถวายบังคม ๓ หนครั้ง ๑ แล้วก็คลานเข้าไปอิกสองสามก้าวก็หยุดถวายบังคม ๓ หนอิกครั้ง ๑ แล้วคลานเข้าไปอิกสองสามก้าวใกล้พระแท่น แล้วจึงถวายบังคม ๓ หนอิก ครั้ง ๑ ในครั้งที่สุดท้ายนั้น ราชทูตถวายบังคมก้มศีศะลงให้ยอดลำพอกจดชายฉลองพระองค์ทั้งสามครั้ง แล้วคลานถอยหลังออกมาห่างพระแท่นถึงท้ายเก้าอี้มหาสังฆราชทั้ง ๘ รูป แล้วอุปทูตตรีทูตก็ผลัดกันคลานเข้าไปทำเช่นราชทูตนั้นทุกคน แล้วจึงคลานออกมาเรียงอยู่ตามลำดับตำแหน่งยศทูตานุทูตในกลางท้องพระโรงนั้น

ฝ่ายบาดหลวงตาชาตจึงเข้าไปคุกเข่าตรงน่าพระแท่น แล้วจึงก้มศีศะลงจูบที่ฉลองพระบาทยุคล แล้วเดินถอยหลังออกมายืนเฝ้าอยู่หลังราชทูตสยามตามเดิม

ในขณะนั้น มหาสังฆราชผู้หนึ่งเดินเข้ามาหยุดยืนอยู่ตรงน่าพระแท่น แล้วจึงปลดพระภูษาที่คล้องพระสอทับนอกฉลองพระองค์นั้นออกแล้ว โปปจึงตรัสพระราชทานพระพรแก่ทูตานุทูตสยามตามธรรมเนียมเสร็จแล้วจึงเสด็จขึ้น

ฝ่ายทูตานุทูตสยามกับบาดหลวงล่ามผู้กำกับพร้อมกันถวายคำนับแล้วเดินออกจากท้องพระโรง แลมหาสังฆราชอรรคมหาเสนาบดี ชื่อ ซิโบ ก็นำทูตานุทูตสยามลงไปยังห้องที่พักแห่งตน เชิญให้นั่งเก้าอี้มีพนัก แล้วจัดการต้อนรับโดยความยินดีเปนอันมากแลสนทนากับทูตสยามตามสมควรแล้ว ทูตานุทูตสยามก็ลาออกจากห้องนั้นมาขึ้นรถพระที่นั่งดังเดิมกลับไปยังที่พักของราชทูต ขณะนั้นทหารแตรก็เป่าแตรทำเพลงสรรเสริญรับรองราชทูตสยามตามธรรมเนียม

ขณะเมื่อราชทูตานุทูตสยามพักอยู่ในกรุงโรมนั้น ได้ไปเที่ยวชมถิ่นฐานบ้านเมือง แลตึกใหญ่น้อยแลวัดวาอารามทุก ๆ แห่งในจังหวัดกรุงโรม แลได้ไปดูสิ่งของโบราณ มีตึกแลโบถวิหารเปนต้นหลายแห่ง เปนที่พิศวงน่าชมล้วนประหลาดยิ่งนัก

ครั้นถึงวันที่ ๒๔ เดือนธันวาคม ในปีนั้น ซึ่งเปนวันจ่ายตรุษฝรั่ง คือ วันก่อนวันพิธีคฤศตมาศ เปนวันประสูตรพระเยซูเจ้า ทูตานุทูตสยามก็ได้ไปดูพวกบาดหลวงสวดบูชานมัสการพระเปนเจ้าฝ่ายฝรั่งในโบถพระอารามหลวงในพระราชวังของโปป ซึ่งเปนพิธีใหญ่แลเปนการประชุมของมหาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระคฤศตสาสนาโรมันกาทอลิกเปนอันมาก

ครั้นวันที่ ๔ เดือนมกราคม คฤศตศักราช ๑๖๘๙ ปี เปนกาลขึ้นปีใหม่ของชาวประเทศยุโรป ตรงกับจุลศักราช ๑๐๕๐ ปีมะโรง สัมฤทธิศก ทูตานุทูตสยามพร้อมด้วยบาดหลวงล่ามผู้กำกับขึ้นรถไปเฝ้าโปปถวายบังคมลาในท้องพระโรงเหมือนเมื่อแรกเฝ้านั้น โปปจึงพระราชทานพระราชสาส์นสนองพระเจ้ากรุงสยามฉบับหนึ่ง พระราชสาส์นนั้นเชิญลงสถิตย์ในหีบทองคำหนาแขงแรงหีบ ๑ แล้วพระราชทานเครื่องราชบรรณาการตอบแทนต่อพระเจ้ากรุงสยาม คือ ประคำทองคำประดับเพ็ชรสายหนึ่ง กับทองคำเหรียญ ๑ น่าหนึ่ง จำหลักเปนพระราชฉายาลักษณของโปป แลมีเพ็ชรใหญ่ ๒ เม็ด

ราคามากประดับในดวงขอบเหรียญนั้น อิกน่าหนึ่งจำหลักเปนรูปพระวิญญาณ สมมติว่าพระมหากรุณา แลรอบขอบเหรียญนั้นมีอักษรเปนภาษาละติน

"นน เกาวริด แกว ซูอา ซูนต์"

แปลก็เปนใจความว่า ไม่ได้ไถ่ถามว่าผู้ใด

อธิบายขยายข้อความว่า "ความกรุณาของพระผู้เปนเจ้ามีแก่สัตว์ทั้งปวงทุกชาติทุกภาษา เมื่อพระผู้เปนเจ้าทรงพระกรุณาแก่สัตว์ทั้งหลายไม่เลือกหน้าเปนสาธารณะพระมหากรุณาแก่ชนทั้งปวงทั่วไป" แล้วพระราชทานประคำทองคำสองสายกับเหรียญทองคำสองเหรียญสำหรับพระราชทานตอบแทนเจ้าพระยาวิชาเยนทร์แลภรรยาเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ด้วย แลพระราชทานเหรียญทองคำแลเหรียญเงินแก่ทูตานุทูตสยามทั้งสามนาย ๆ ละ ๒ เหรียญ คือ เหรียญทองเงินเหมือนกับที่ถวายพระเจ้ากรุงสยาม เว้นแต่ไม่ได้ประดับเพ็ชร์ อนึ่ง พระราชดำรัสสั่งให้พระราชทานเหรียญเงินดังเช่นพระราชทานแก่ราชทูตนั้นให้แจกแก่ชาวสยามที่มาด้วยราชทูตทั่วทุกนาย ๆ ละ ๓ เหรียญ แลทรงพระราชปฏิสัณฐารปราไสแก่ทูตานุทูตสยามตามสมควร แล้วก็เสด็จขึ้น

ครั้นถึงวันที่ ๗ เดือนมกราคม ทูตานุทูตสยามก็ออกจากกรุงโรม มีความยินดีที่โปปทรงรับรองแขงแรงสมแก่เกียรติยศดังนั้น แล้วก็โดยสานลงเรือไปวันหนึ่ง จึงถึงเมืองชีวิตะเวกกิยะ หัวเมืองปากอ่าวชายทเลของกรุงโรม ผู้รักษาเมืองนั้นก็ออกมาต้อนรับพร้อมด้วยกรมการแลพลทหารที่ประจำเมืองทั้งปวง แลกำปั่นของโปปที่ทอดสมอในอ่าวนั้นจึงยิงปืนใหญ่คำนับทูตานุทูตสยามเปนการเอิกเกริกใหญ่ยิ่ง ผู้รักษาเมืองก็พาทูตานุทูตสยามไปพักในจวนเมืองนั้น แล้วจัดการเลี้ยงราชทูตสยามที่บนทำเนียบตามสมควร

รุ่งขึ้น วันอาทิตย์ เปนวันที่ ๙ เดือนมกราคม ทูตานุทูตสยามกับบาดหลวงล่ามผู้กำกับพร้อมกันลงเรือกำปั่นใบชาวเกาะมระตา ใช้ใบไปยังกรุงฝรั่งเศส

(เซ็น) เยรินี
แปลแลเรียบเรียง.

About this digital edition

This e-book comes from the online library Wikisource[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at this page[4].

The following users contributed to this book:

- Bitterschoko

---

1. ↑ http://wikisource.org
2. ↑ http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0
3. ↑ http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html
4. ↑ http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium